

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра філософії

«Затверджую»

Завідувач кафедри

Шевель А.О.

“ _____ ” _____ 2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ФІЛОСОФІЯ

Спеціальність: 202 Захист рослин і карантин, 201 Агрономія

Факультет: агротехнологій та природокористування

2019 – 2020 навчальний рік

Робоча програма з філософії для студентів за спеціальністю: 205 Лісове господарство, 202 Захист рослин і карантин, 101 Екологія, 206 Садово-паркове господарство

Розробник:

Переломова О.С.
(прізвище та ініціали) (підпис)

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри філософії.

Протокол від «27» травня 2019 року № 9.

Завідувач кафедри _____ Шевель А.О.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Погоджено:

Декан факультету _____ Коваленко І.М.

Декан факультету _____ Радчук О. В.

Методист навчального відділу _____ Бабошина Г.О.

Зареєстровано в електронній базі: дата: _____ 2019 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни		
		денна форма навчання	заочна форма навчання	
Кількість кредитів – 3	Галузь знань: 20. Аграрні науки та продовольство	Нормативна		
Модулів – 2	Спеціальність: 201 Агрономія, 202 Захист рослин і карантин,	Рік підготовки:		
Змістових модулів: 2		2019-2020-й	2019-2020-й	
Індивідуальне науково-дослідне завдання:		Курс	2	
			Семестр	
			3	
Загальна кількість годин – 105		Освітній ступінь: бакалавр	Лекції	
			14	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента - 4			Практичні, семінарські	
			26	
			Лабораторні	
	-			
	Самостійна робота			
	65			
	Індивідуальні завдання: -			
Вид контролю:				
Екзамен				

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить для денної форми навчання – 40/65 (44/61)

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета:

Метою вивчення дисципліни є розуміння сутності філософії як науки і форми суспільної свідомості в її історичному розвитку, місця і ролі філософії в розвитку загальнолюдської культури.

Завдання: формування у особистості світоглядно-методологічної парадигми, усвідомлення нею свого місця і ролі в суспільстві, визначення ціннісних орієнтирів та соціальної активності громадянина.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати:

- особливості філософії як інтегративного типу знання, як глибинної основи світогляду;

основні етапи розвитку філософської думки;

особливості розвитку української філософії;

основні філософські категорії;

філософське розуміння світу і людини;

основні закономірності пізнавального процесу, його специфіку;

теоретично осмислювати суспільне буття;

загальнолюдські цінності;

особливості процесів глобалізації у сучасному світі;

сутність глобальних проблем сучасності та можливі шляхи їх розв'язання.

вміти:

відстоювати власну позицію;

висловлювати свої думки, формулювати концептуальне бачення основних проблем;

користуватись основною, додатковою та довідковою літературою при підготовці до занять та при написанні рефератів, повідомлень, наукових робіт;

рецензувати наукову та науково-методичну літературу: монографії (розділи монографій), статті, тощо;

використовувати наявні знання з інших дисциплін гуманітарного та природничого циклу при вивченні певних тем (розділів) філософії;

застосовувати набуті знання в навчальному процесі та у житті.

3. Програма навчальної дисципліни

(затверджена Вченою радою СНАУ, протокол № 11 від 27.02.2017 р.)

Модуль 1. Філософське розуміння світу

Змістовний модуль 1. Специфіка філософського знання

Тема 1. Сутність філософії та її роль у суспільстві

Походження слова «філософія». Філософія і життя. Соціальні умови формування філософії. Духовні джерела філософії. Співвідношення «людина – світ» як визначальний предмет філософського осмислення. Філософські проблеми і дисципліни. Специфічні особливості філософських знань: загальність (універсальність), сутнісність, світоглядність, універсальна

теоретична рефлексія. Основні функції філософії: світоглядна, загальнометодологічна, прогностична (евристична), критична, аксіологічна, гуманістична.

Тема 2. Проблема людини у філософії

Людина - універсальний і найвищий предмет філософії. Проблема людського начала. Релігійна модель появи людини. Еволюційна (наукова) концепція походження людини. Роль праці та мови у становленні людини. Основні атрибутивні ознаки людини. Філософська проблема взаємовідношення душі і тіла людини. Феномени тілесності і духовності. Співвідношення біологічного, соціального і духовного в людині. Людина як «діяльна цілісність». Специфіка людської діяльності. Потреби. Інтереси. Людина, індивід, особистість. Сенс життя людини і людства. Людиномірна сутність філософії.

Тема 3. Світогляд як найвища форма самоусвідомлення людини

Світогляд як духовно-практичний феномен. Поняття світогляду. Основні світоглядні проблеми. Структура світогляду (світовідчуття, світосприймання, світорозуміння, світоусвідомлення). Функціональні складові світогляду (віра, надія, любов). Принципи формування світобачення (монізм, плюралізм, скептицизм, догматизм, раціоналізм, сенсуалізм). Буденний і теоретичний світогляди та їх характерні особливості. Типи світогляду залежно від носіїв, ставлення до історичного прогресу, ознак світовідчуття. Історичність світогляду (міфологія, релігія, філософія). Сучасна світоглядна парадигма. Філософія як теоретична основа світогляду.

Тема 4. Світовий історико-філософський процес

Стародавня філософія

Давньоіндійська філософія. Веди, Брахмани, Упанішади. Ортодоксальні школи (санкх'я, йога). Неортодоксальні школи (буддизм, джайнізм). Стародавня китайська філософія. Етична філософсько-релігійна доктрина Конфуція. Даосизм. Антична філософія. Основні етапи розвитку. Натурфілософія (мілетська школа). Атомістичне вчення Демокріта. Класичний період старогрецької філософії (софісти, Сократ, Платон, Арістотель), Філософія Епікура та Лукреція Кара. Неоплатонізм.

Середньовічна філософія

Особливості формування християнської філософії. Патристика (Тертуліан, Августин). Схоластика (Т.Аквінський). Філософський сенс заповідей Христа. Проблема загальних понять у філософії номіналізму та реалізму. Науково-природничі погляди Р.Бекона. У.Оккам про універсалії, субстанцію.

Західноєвропейська філософія Нового часу

Епоха наукових революцій та її вплив на розвиток філософії. Емпіризм і раціоналізм — основні тенденції у філософії XVII-XVIII ст. Ф.Бекон — засновник емпіричного природознавства. Індуктивний метод Бекона. Раціоналізм Р.Декарта. Основні правила його наукового методу. Раціоналістична філософія Б.Спінози. Філософія французького Просвітництва. Вольтер і Руссо.

Німецька класична філософія

Визначальні особливості німецької класичної філософії. Філософська система І.Канта. Сутність його коперніканського перевороту у філософії. Система філософії Гегеля. Гегелівська діалектика. Гегелівське розуміння історії. Антропологічний матеріалізм Фейєрбаха. Філософія Маркса й Енгельса. Марксистська концепція практики. Неомарксизм (Д.Лукач, А.Грамші, Г.Маркузе).

Сучасна світова філософія

Позитивізм: умови виникнення, предмет дослідження та вихідні ідеї. Неопозитивізм (М.Шлік, Р.Карнап). «Філософія життя» (Ф.Ніцше, З.Фрейд, А.Бергсон). Екзистенційна філософія (М.Гайдеггер, К.Ясперс, Ж.-П.Сартр, А.Камю). Прагматизм як філософська течія (Ч.Пірс, У.Джеймс, Дж.Дьюї). Філософія глобальних проблем (А.Печчеї, А.Браун). Філософія техніки (Ф.Раппе, Ж.Елюль, Л.Мамфорд).

Українська філософія

Дохристиянські витоки української філософії. «Велесова книга». Філософія Києворуської доби. Філософія українського відродження та Барокко (К.Сакович, І.Гізель, Т.Прокопович, Г.Щербацький). Філософія Г.Сковороди. Філософія Просвітництва й Романтизму в Україні (О.Новицький, Т.Шевченко, П.Юркевич). Соціальна філософія М.Драгоманова, І.Франка. Націософія Д.Донцова. Історіософська концепція В.Липинського. Філософія української діаспори (І.Лисяк-Рудницький, Д.Чижевський).

Тема 5. Філософське розуміння світу

Поняття «світ». Світ як єдність об'єктивної дійсності і дійсності людських сутнісних сил. Світ як множинна і немножинна цілісність. Основні ознаки світу (суттєвість, всеосяжність, цілісність). Історичний розвиток уявлень про світ. Дофілософське розуміння світу. Знання праукраїнців про сили і стадії світобудови. Розвиток наукових уявлень про світ та його будову. Світ як Всесвіт. Світ Землі. Матеріальний і духовний світ. Сучасні наукові уявлення про принципи організації світу. Рух як загальний спосіб існування світу. Універсальність руху та його інтерпретації у філософській традиції. Класифікація форм руху. Просторово-часова структура світу. Проблеми першоначал світу (монізм, дуалізм, плюралізм). Суттєві ознаки субстанції (вічність, абсолютність, першопричинність). Матеріальна і духовна субстанції. Матеріалізм та ідеалізм як два домінуючі теоретичні напрями філософії щодо інтерпретації світу. Відносність протиставлення матеріального та ідеального.

Тема 6. Буття як філософська проблема

Онтологія — метафізика буття. Поняття «буття». Специфічна особливість змісту категорії буття. Концепція буття в історії філософії. Буття як незмінне, нерухоме (Парменід) і буття як мінливе (Геракліт). Арістотель про різні форми буття. Світ буття Плотіна. Декарт і Лейбніц, Кант і Гегель про буття. Проблема в сучасних концепціях. Багаторівневий характер буття. Основні форми буття (буття тіл, процесів, буття людини, буття духовного,

буття соціального). Людина і буття як «мікро» і «макросвіт». Суперечливість буття людини (тілесне-духовне). Буття і небуття. Проблема сенсу людського буття. Буття людини як буття можливості.

Тема 7. Свідомість

Поняття свідомості як особливої здатності людини. Виникнення і природа свідомості. Наука та релігія про основні підгрунтя свідомості. Проблема «чистої свідомості» (Е. Гуссерль, Ж.-П. Сартр, М. Хайдеггер). Генезис свідомості. Свідомість і мова. Свідомість і праця. Структура свідомості. Сфери свідомості: пізнавальна, емоційна, мотиваційно-вольова. Рівні психічного життя людини: несвідоме, підсвідоме, надсвідоме. Визначальні ознаки свідомості, свідомість, практика, досвід. Свідомість і самосвідомість. Функції самосвідомості (самопізнання, самооцінка, саморегуляція). Суспільна свідомість та її форми, функції, взаємозв'язок.

Модуль 2. Філософська антропологія

Змістовий модуль 2. Гносеологія. Людина. Суспільство

Тема 8. Філософія пізнання (епістемологія)

Пізнавальна діяльність як предмет філософського аналізу

Теорія пізнання (гносеологія) як сфера філософського знання, її предмет та основні категорії.

Проблема співвідношення об'єкта і суб'єкта пізнання (Декарт, Спіноза, Берклі). Гносеологія у філософії Гегеля і філософії марксизму. Основні принципи сучасної наукової гносеології (об'єктивність, пізнаванність, активне творче відображення, єдність теорії і практики, історизм тощо). Творчість як конструктивний принцип пізнання. Платон, Арістотель про феномен творчості. Проблеми творчості у працях Абельяра, Р. Бекона, Гегеля. Синтезуюча природа творчості. Основні форми творчості. Свобода творчості - основа формування демократичних відносин у суспільстві, Історична і соціокультурна детермінація пізнання.

Пізнання як складний і суперечливий процес відображення

Чуттєвий рівень пізнання, його форми та особливості. Раціональний рівень пізнання та його форми. Єдність чуттєвого і раціонального рівнів пізнання. Сенсуалізм, раціоналізм. Опосередковане (раціональне) та безпосереднє (ірраціональне) пізнання. Інтуїція. Творча уява. Розум іння. Пояснення. Проблема істини (істина об'єктивна і суб'єктивна, абсолютна і відносна), Істина — процес. Істина - хибність (помилковість). Істина і вірогідність, імовірність. Істина монологічна (наукова) і поліфонічна (філософська). Істина, оцінка, цінність. Знання і мудрість. Рівні знання: віра, гадка, дискурсивне знання, «софійне» знання (мудрість). Критерії істини. Пізнання і практика. Поняття «практика». Форми і рівні практичної діяльності. Гуманістичний зміст практики та її функції.

Логіка та методологія наукового пізнання

Характерні риси наукового пізнання. Поняття наукового методу. Природничо-наукова, гуманітарно-наукова методологія. Діалектика (антична, містико-екзистенційна, гегелівсько-марксистська). Основні принципи, закони

та категорії діалектики. Діалектика і метафізика та їх інтерпретація розвитку. Нелінійне розуміння розвитку. Типи екзистенційної методології (феноменологія, герменевтика). Методологія пізнання як форма організації оптимально-ефективної діяльності людини. Методологія прийняття рішень. Рівні наукового пізнання. Аналіз і синтез. Аналогія й абстрагування. Індукція і дедукція. Моделювання: сутність та класифікація. Аксиоматичний метод та вимоги до нього. Спостереження й експеримент, їх сутність та види. Особливості технічного експерименту. Форми наукового пізнання. Комп'ютерне моделювання мислення.

Тема 9. Суспільство як об'єкт філософського осмислення

Філософія суспільства. Поняття «суспільство» у філософській традиції. Основні підходи до розуміння суспільства. Натуралістичні, соціопсихологічні концепції суспільства. Теорії соціальної (М. Вебер, Т. Парсонс) та предметної дії (К.Маркс). Суспільство як самоорганізуюча і саморозвиваюча система. Природні умови суспільного буття. Географічне середовище і його роль у житті суспільства. Історичні типи природокористування. Географічний детермінізм та сучасна геополітика. Аграрне виробництво - провідний чинник природокористування. Демографічні чинники суспільного розвитку. Якісний сіли населення. Історичні типи відтворення населення. Закон Мальтуса. Неомальтузіанство і соціальна екологія. Етноекоекологічне становище України. Сутність і структура суспільних відносин. Сфери життєдіяльності суспільства.

Тема 10. Матеріальні основи розвитку суспільства

Діяльність як спосіб існування соціального. Розмаїтість поглядів на основи суспільного розвитку. Поняття та структура суспільного виробництва. Фактори суспільного виробництва. Спосіб виробництва матеріальних благ та його структура. Власність: об'єкт і суб'єкт власності та її історичні типи. Економічні процеси та проблеми відчуження людини. Сучасний економічний стан України та його проблеми.

Тема 11. Соціальна структура суспільства

Суб'єкт суспільної дії. Поняття соціальної структури суспільства. Соціальна група та її типи. Історичні форми спільності людей: рід, плем'я, народність. Сім'я, її функції та Історичні типи. Нація, її походження та сутність. Духовна природа нації. Нація, етнос. Національний характер, національний дух, національна ідея. Національний менталітет. Проблема національного і загальнолюдського (націоналізм, інтернаціоналізм, космополітизм). Нація і національна мова. Особливості становлення та розвитку української нації. Українська ментальність. Українські типи людей: гоголівська людина, сквородинська людина, шевченківська людина (М. Шлемкевич). Українська вдача. Соціальна структура традиційного, індустріального та інформаційного суспільства. Соціальна мобільність і соціальна стратифікація. Теорії соціального конфлікту (К. Маркс, Р. Дарендорф).

Тема 12. Політична система суспільства

Суспільство як система соціальних відносин та їх типологія. Система регуляції соціальних відносин. Типи соціальних інститутів. Політика як регулятивний механізм функціонування та розвитку соціуму. Політичні відносини. Поняття «політична система суспільства». Структура політичної системи суспільства. Держава: сутність, походження та історичні типи. Функції держави. Інститут влади. Форми правління та форми державного устрою. Політичний режим. Правова держава: ознаки та шляхи її формування в Україні. Парадокси посттоталітарної свідомості. Права людини як філософська проблема. Національна держава. Ідея національної держави у політико-філософських теоріях. Особливості становлення української державності. Якісна характеристика сучасної Української суверенної національної держави.

Громадянське суспільство: його поява та основи. Сутність громадських організацій, рухів та їх різновиди на прикладі України. Політичні партії, їх функції та типи. Найвпливовіші політичні партії України. Політична еліта і народ.

Тема 13. Філософія науки і культури, стратегія майбутнього

Філософія культури

Сутність та структура духовного життя суспільства. Поняття культури та її сутнісні начала. Історичність культури. Основні ознаки й властивості культури. Символічна природа культури. Культура і цивілізація. Колоподібні та лінійні концепції розвитку цивілізацій. Плюралізм сучасних культур і цивілізацій. Людиномірна сутність культури. Внутрішня культура і культура спілкування. Діалоговий характер культури. Загальнозначущість і елітарність культури. Субкультура. Культура як ціннісне ставлення людини до світу. Естетичні цінності людини. Краса як універсальна цінність. Праця як цінність. Етичне начало в людині. Етика добра як універсальної цінності. Проблема ідеалу, ідеал і утопія. Свобода і відповідальність як цінності сучасної епохи. Гармонія вищих цінностей — добра, істини і краси — як ідеал людського буття. Діалектика національного і загальнолюдського в культурі. Історія української культури та її особливості. Проблеми сучасного національного відродження і культура сучасної України. Головні тенденції культури ХХ століття. Проблема кризи сучасної культури.

Філософський аналіз науки

Специфіка науки. Генезис науки. Динаміка наукового знання: класична наука - некласична - постнекласична наука. Закономірність розвитку науки. Зміна наукових парадигм. Революції в науці. Нові типи раціональності: взаємовідношення науки - філософії - релігії. Структура науки. Ідеали науки. Етика вченого. Наука як влада і наука як комунікація. Типологія філософських і методологічних проблем сучасної науки. Проблеми типів реальності і детермінізму в сучасній науці. Евристична цінність концепції доповнюваності. Наука як феномен культури. Сучасний стан української науки: досягнення та проблеми.

Філософія техніки та технології

Походження і природа техніки. Історія розвитку інженерної діяльності. Техніка як чинник розвитку сучасної цивілізації. Еволюція взаємовідносин між наукою і технікою. Техніка як філософське поняття. Основні проблеми філософії техніки. Концепції технологічного детермінізму. Незворотність розвитку техніки. Сутність техноетики. Диференціація інженерної діяльності. Техніка і природа. Загроза техногенних катастроф. Необхідність зміни технологічного світогляду. Екотехнологія. Екологічні ідеали сучасної техніки і технології. Соціальні чинники сучасної технології. Проблема гуманізації сучасного технологічного світу.

Стратегія майбутнього

Космічно-природна основа людського буття. Синергетичні і системні уявлення про характер, еволюцію, розвиток людини, суспільства і людства. Людина як чинник розвитку біосфери. Ідея ноосфери (В. Вернадський, Є. Леруа, Т.-де Шарден). Глобальні проблеми людства. Імперативи виживання людства: екологічний, моральний. Поняття соціального передбачення і прогнозування майбутнього. Основні науково-теоретичні характеристики соціального прогнозу. Стратегія людства в планетарному масштабі. Завдання переходу від техногенної до антропогенної цивілізації. Глобальне моделювання майбутнього.

4. Структура навчальної дисципліни (денна форма навчання)

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	Усього	у тому числі				
л		п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7
Модуль 1. Філософське розуміння світу						
Змістовний модуль 1. Специфіка філософського знання						
Тема 1. Сутність філософії та її роль у суспільстві	9	2	2			5
Тема 2. Проблема людини у філософії	7	2				5
Тема 3. Світогляд як найвища форма самоусвідомлення людини	7		2			5
Тема 4. Світовий історико-філософський процес	9	2	2			5
Тема 5. Філософське розуміння світу	7		2			5
Тема 6. Буття як філософська проблема	7		2			5
Тема 7. Свідомість	7		2			5
Разом за змістовим модулем 1	53	6	12			35
Модуль 2 Філософська антропологія						
Змістовний модуль 2 Гносеологія. Людина. Суспільство						
Тема 8. Філософія пізнання (епістемологія)	9	2	2			5

Тема 9. Суспільство як об'єкт філософського осмислення	9	2	2			5
Тема 10. Матеріальні основи розвитку суспільства	7		2			5
Тема 11. Соціальна структура суспільства	9	2	2			5
Тема 12. Політична система суспільства	5					5
Тема 13. Філософія науки і культури, стратегія майбутнього	9	2	2			5
Разом за змістовим модулем 2	52	8	14			30
Усього годин	105	14	26			65

4. Теми та план лекційних занять (денна форма навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Сутність філософії та її роль у суспільстві План Походження слова «філософія». Філософія і життя. Соціальні умови формування філософії. Духовні джерела філософії. Співвідношення «людина – світ» як визначальний предмет філософського осмислення. Філософські проблеми і дисципліни. Специфічні особливості філософських знань: загальність (універсальність), сутнісність, світоглядність, універсальна теоретична рефлексія.	2
2	Тема 2. Проблема людини у філософії План Людина - універсальний і найвищий предмет філософії. Проблема людського начала. Релігійна модель появи людини. Еволюційна (наукова) концепція походження людини. Роль праці та мови у становленні людини. Філософська проблема взаємовідношення душі і тіла людини. Феномени тілесності і духовності. Співвідношення біологічного, соціального і духовного в людині. Людина як «діяльна цілісність». Специфіка людської діяльності. Потреби. Інтереси. Людина, індивід, особистість.	2
3	Тема 3. Світовий історико-філософський процес План Стародавня філософія. Середньовічна філософія. Західноєвропейська філософія Нового часу . Німецька класична філософія.	2

	Сучасна світова філософія.	
4	<p>Тема 4. Філософія пізнання (епістемологія)</p> <p>План</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Теорія пізнання (гносеологія) як сфера філософського знання, її предмет та основні категорії. 2. Гносеологія у філософії Гегеля і філософії марксизму. 3. Основні принципи сучасної наукової гносеології (об'єктивність, пізнаванність, активне творче відображення, єдність теорії і практики, історизм тощо). 4. Пізнання як складний і суперечливий процес відображення Чуттєвий рівень пізнання, його форми та особливості. Раціональний рівень пізнання та його форми. Єдність чуттєвого і раціонального рівнів пізнання. Сенсуалізм, раціоналізм. Опосередковане (раціональне) та безпосереднє (ірраціональне) пізнання. Інтуїція. Творча уява. Розуміння. Пояснення. 5. Проблема істини (істина об'єктивна і суб'єктивна, абсолютна і відносна), Істина — процес. Істина - хибність (помилковість). Істина і вірогідність, імовірність. Істина монологічна (наукова) і поліфонічна (філософська). Істина, оцінка, цінність. Знання і мудрість. Рівні знання: віра, гадка, дискурсивне знання, «софійне» знання (мудрість). Критерії істини. 6. Пізнання і практика. Поняття «практика». Форми і рівні практичної діяльності. Гуманістичний зміст практики та її функції. 	2
5	<p>Тема 5. Суспільство як об'єкт філософського осмислення</p> <p>План</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Філософія суспільства. Поняття «суспільство» у філософській традиції. Основні підходи до розуміння суспільства. Натуралістичні, соціопсихологічні концепції суспільства. Теорії соціальної (М. Вебер, Т. Парсонс) та предметної дії (К.Маркс). Суспільство як самоорганізуюча і саморозвиваюча система. 2. Природні умови суспільного буття. Географічне середовище і його роль у житті суспільства. Історичні типи природокористування. Географічний детермінізм та сучасна геополітика. Аграрне виробництво - провідний чинник природокористування 3. Сутність і структура суспільних відносин. Сфери життєдіяльності суспільства. 	2
6	<p>Тема 6. Соціальна структура суспільства</p> <p>План</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Суб'єкт суспільної дії. Поняття соціальної структури 	

	<p>суспільства. Соціальна група та її типи.</p> <p>2. Історичні форми спільності людей: рід, плем'я, народність. Сім'я, її функції та Історичні типи.</p> <p>3. Нація, її походження та сутність. Духовна природа нації. Нація, етнос. Національний характер, національний дух, національна ідея. Національний менталітет. Проблема національного і загальнолюдського (націоналізм, інтернаціоналізм, космополітизм). Нація і національна мова.</p>	
7	<p>Тема 7. Філософія науки і культури, стратегія майбутнього</p> <p style="text-align: center;">План</p> <p>1. Філософія культури. Сутність та структура духовного життя суспільства.</p> <p>2. Поняття культури та її сутнісні начала. Історичність культури. Основні ознаки й властивості культури. Символічна природа культури.</p> <p>3. Культура і цивілізація. Колоподібні та лінійні концепції розвитку цивілізацій. Плюралізм сучасних культур і цивілізацій.</p> <p>4. Людиномірна сутність культури. Внутрішня культура і культура спілкування. Діалоговий характер культури. Загальнозначущість і елітарність культури. Субкультура. Культура як ціннісне ставлення людини до світу.</p> <p>5. Естетичні цінності людини. Краса як універсальна цінність. Праця як цінність. Етичне начало в людині. Етика добра як універсальної цінності. Проблема ідеалу, ідеал і утопія.</p> <p>6. Свобода і відповідальність як цінності сучасної епохи. Гармонія вищих цінностей — добра, істини і краси — як ідеал людського буття.</p> <p>7. Діалектика національного і загальнолюдського в культурі.</p> <p>8. Історія української культури та її особливості. Проблеми сучасного національного відродження і культура сучасної України.</p> <p>9. Головні тенденції культури ХХ століття. Проблема кризи сучасної культури.</p>	2
	Разом	14

5. Теми семінарських занять (денна форма навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Сутність філософії та її роль у суспільстві	2
2.	Світогляд як найвища форма самоусвідомлення людини	2

3.	Світовий історико-філософський процес 1	2
4.	Філософське розуміння світу	2
5.	Буття як філософська проблема	2
6.	Свідомість	2
7.	Філософія пізнання (епістемологія)	2
8.	Суспільство як об'єкт філософського осмислення	2
9.	Матеріальні основи розвитку суспільства	2
10.	Соціальна структура суспільства	2
11.	Філософія культури	2
12.	Філософія техніки та технології	2
13.	Стратегія майбутнього	2
	Разом	26

6. Самостійна робота (денна форма навчання)

з/п	№	Назва теми	Кількість годин
1		Сутність філософії та її роль у суспільстві План 1. Основні функції філософії: світоглядна, загальнометодологічна, прогностична (евристична), критична, аксіологічна, гуманістична.	5
2		Проблема людини у філософії План 1. Основні атрибутивні ознаки людини. 2. Сенс життя людини і людства. Людиномірна сутність філософії.	3
3		Світогляд як найвища форма самоусвідомлення людини План 1. Функціональні складові світогляду (віра, надія, любов). 2. Сучасна світоглядна парадигма. 3. Філософія як теоретична основа світогляду.	3
4		Світовий історико-філософський процес План 1. Натурфілософія (мілетська школа). 2. Неоплатонізм. 3. Ф.Бекон — засновник емпіричного природознавства. Індуктивний метод Бекона. 4. Антропологічний матеріалізм Фейєрбаха. 5. Екзистенційна філософія (М.Гайдеггер, К.Ясперс, Ж.-П.Сартр, А.Камю).	5
5		Світовий історико-філософський процес (Українська філософія)	3

	<p>План</p> <p>1. Соціальна філософія М. Драгоманова, І. Франка.</p>	
6	<p>Філософське розуміння світу</p> <p>План</p> <p>1. Суттєві ознаки субстанції (вічність, абсолютність, першопричинність). Матеріальна і духовна субстанції.</p> <p>2. Матеріалізм та ідеалізм як два домінуючі теоретичні напрями філософії щодо інтерпретації світу. Відносність протиставлення матеріального та ідеального.</p>	5
7	<p>Буття як філософська проблема</p> <p>План</p> <p>1. Буття як незмінне, нерухоме (Парменід) і буття як мінливе (Геракліт).</p> <p>2. Арістотель про різні форми буття.</p> <p>3. Декарт і Лейбніц, Кант і Гегель про буття.</p> <p>4. Проблема буття в сучасних концепціях.</p> <p>5. Буття людини як буття можливості.</p>	5
8	<p>Свідомість</p> <p>План</p> <p>1. Наука та релігія про основні підґрунтя свідомості.</p> <p>2. Рівні психічного життя людини: несвідоме, підсвідоме, надсвідоме.</p> <p>3. Суспільна свідомість та її форми, функції, взаємозв'язок</p>	3
9	<p>Філософія пізнання (епістемологія)</p> <p>План</p> <p>1. Проблема співвідношення об'єкта і суб'єкта пізнання (Декарт, Спіноза, Берклі).</p> <p>2. Творчість як конструктивний принцип пізнання. Платон, Арістотель про феномен творчості. Проблеми творчості у працях Абеяра, Р. Бекона, Гегеля. Синтезуюча природа творчості.</p> <p>3. Основні форми творчості. Свобода творчості - основа формування демократичних відносин у суспільстві.</p>	3
10	<p>Логіка та методологія наукового пізнання</p> <p>План</p> <p>1. Нелінійне розуміння розвитку.</p> <p>2. Аксиоматичний метод та вимоги до нього.</p> <p>3. Комп'ютерне моделювання мислення.</p>	3
11	<p>Суспільство як об'єкт філософського осмислення</p> <p>План</p> <p>1. Демографічні чинники суспільного розвитку.</p> <p>2. Якісні сили населення.</p>	5

	3. Історичні типи відтворення населення. Закон Мальтуса. Неомальтузіанство і соціальна екологія. 4. Етноекотичне становище України.	
12	Матеріальні основи розвитку суспільства План 1. Економічні процеси та проблеми відчуження людини. 2. Сучасний економічний стан України та його проблеми.	3
13	Соціальна структура суспільства План 1. Особливості становлення та розвитку української нації. Українська ментальність. 2. Українські типи людей: гоголівська людина, сквородинська людина, шевченківська людина (М. Шлемкевич). Українська вдача. 3. Соціальна структура традиційного, індустріального та інформаційного суспільства. Соціальна мобільність і соціальна стратифікація. 4. Теорії соціального конфлікту (К. Маркс, Р. Дарендорф).	3
14	Політична система суспільства План 1. Правова держава: ознаки та шляхи її формування в Україні. Парадокси посттоталітарної свідомості. 2. Сутність громадських організацій, рухів та їх різновиди на прикладі України 3. Політичні партії, їх функції та типи. Найвпливовіші політичні партії України. Політична еліта і народ.	3
15	Філософія науки і культури, стратегія майбутнього План 1. Історія української культури та її особливості. 2. Проблеми сучасного національного відродження і культура сучасної України.	3
16	Філософія культури План 1. Головні тенденції культури ХХ століття. 2. Проблема кризи сучасної культури.	3
17	Філософський аналіз науки План 1. Етика вченого. 2. Наука як влада і наука як комунікація. 3. Типологія філософських і методологічних проблем сучасної науки. 4. Сучасний стан української науки: досягнення та проблеми.	3
18	Стратегія майбутнього	3

	План 1. Стратегія людства в планетарному масштабі. 2. Завдання переходу від техногенної до антропогенної цивілізації.	
	Разом	65

8. Індивідуальні завдання

Підготовка рефератів:

Філософія та інші форми духовної культури.

Філософія в системі наукового знання.

Структура і функції філософії.

Філософія в житті людини.

Особливості східної та західної парадигм філософування.

Основні філософські школи стародавньої Індії.

Етико-політичні ідеї старокитайської філософії.

Головні напрямки античної філософії:

Проблема «Бог – світ – людина» в середньовічній філософії.

Антропоцентризм ренесансної філософії.

Раціоналізм та емпіризм в філософії Нового часу.

Проблема субстанції в новочасній філософії.

Людина та суспільство у філософії Просвітництва.

Теоретичне і практичне в німецькій класичній філософії.

Психоаналіз та неофрейдизм.

Екзистенціалізм Альбера Камю та Жана-Поля Сартра.

«Втеча від свободи» Еріха Фромма.

Релігійно-філософська система П'єра Тейяра де Шардена.

Особливості, джерела й етапи становлення українського філософування.

Філософія Києво-Могилянської академії. Григорій Сковорода.

Філософія українського романтизму та академічна філософія (П. Юркевич).

Філософське обґрунтування української ідеї (кін. XIX – поч. XX ст.).

Поняття суцього, буття і небуття.

Проблема субстанції в історії філософської думки.

Монізм, плюралізм, дуалізм.

Простір і час.

Каузальність і детермінізм: їх класичні та некласичні типи.

Буття і сутність.

Діалектика основних форм буття.

Проблематичність людського буття.

Буття світу і людини.

Філософія про сутність пізнання.

Пізнання і знання.

Основні моделі форми і рівні пізнання.

Особливості соціального і гуманітарного пізнання.

Наука та інші галузі пізнавальної діяльності.
Проблема сутності людини в історії філософії.
Філософія про походження людини і природи.
Цінності людського існування.
Специфіка філософського погляду на людину.
Сутність та існування людини.
Суспільство й особа. Людина в її суспільних відносинах.
Суспільство й особа як людська дійсність, суб'єктне буття людської сутності.
Суб'єкти і носії суспільної свідомості і цілепокладальної діяльності.
Суб'єкти і носії волі і творчої діяльності (суб'єкти соціальної діяльності).
Особа — людина конкретної історичної епохи, конкретних суспільних відносин.
Проблема цінностей у філософії.
Моральні цінності та сучасна людина.
Феномен естетичного і мистецтво.
Цінності як ядро світоглядної проблематики.

9. Методи навчання

1. Методи навчання за джерелом знань:

1.1. Словесні: розповідь, пояснення, бесіда (евристична і репродуктивна), лекція, інструктаж, робота з книгою (читання, переказ, виписування, складання плану, рецензування, конспектування, виготовлення таблиць, графіків, опорних конспектів тощо).

1.2. Наочні: демонстрація, ілюстрація, спостереження.

1.3. Практичні: лабораторний метод, практична робота, вправа, виробничо-практичні методи.

2. Методи навчання за характером логіки пізнання.

2.1. Аналітичний

2.2. Методи синтезу

2.3. Індуктивний метод

2.4. Дедуктивний метод

2.5. Традуктивний метод

3. Методи навчання за характером та рівнем самостійної розумової діяльності студентів.

3.1. Проблемний

3.2. Частково-пошуковий (евристичний)

3.3. Дослідницький

3.4. Репродуктивний

3.5. Пояснювально-демонстративний

4. Активні методи навчання - використання технічних засобів навчання, мозкова атака, рішення кросвордів, конкурси, диспути, круглі столи, бінарні заняття, ділові та рольові ігри, ток-шоу, тренінги, використання проблемних ситуацій, екскурсії, заняття на виробництві, групові дослідження, самооцінка знань, імітаційні методи навчання

(побудовані на імітації майбутньої професійної діяльності), використання навчальних та контролюючих тестів, використання опорних конспектів лекцій та інші)

5. Інтерактивні технології навчання - використання мультимедійних технологій, інтерактивної дошки та електронних таблиць, case-study (метод аналізу конкретних ситуацій), діалогове навчання, співробітництво студентів (кооперація).

10. Методи контролю

1. Рейтинговий контроль за 100-бальною шкалою оцінювання ЄКТС
2. Проведення проміжного контролю протягом семестру (проміжна атестація)
3. Полікритеріальна оцінка поточної роботи студентів:
  - рівень знань, продемонстрований на семінарських заняттях;
  - активність під час обговорення питань, що винесені на заняття;
  - експрес-контроль під час аудиторних занять;
  - самостійне опрацювання теми в цілому чи окремих питань;
  - написання рефератів, есе, звітів;
  - результати тестування;
  - письмові завдання при проведенні контрольних робіт;

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота							СРС	Разом за модулі та СРС	Атестація	Підсумковий тест. екзамен	Сума
Змістовий модуль 1 –20 балів				Змістовий модуль 1 – 20 балів							
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	15	55 (40+ 15)	15	30	100
5	5	5	5	5	5	10					

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	

82-89	B	добре	зараховано
75-81	C		
69-74	D	задовільно	
60-68	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

Навчально-методичний комплекс до вивчення дисципліни «Філософія» для студентів за спеціальністю: 205 Лісове господарство, 202 Захист рослин і карантин, 101 Екологія, 206 Садово-паркове господарство (електронний варіант).

13. Рекомендована література

Базова

Арутюнов В. Філософія / В. Арутюнов, С. Бондар. – К. : Аспект-Поліграф, 2008. – 309 с.

Бичко І.В., Бойченко І.В., Бойченко М.І., Бузький М.П., Табачковський В.Г. Філософія / І.В. Бичко. – К. : Либідь, 2001. – 406 с.

Бичко І.В. та ін. Історія філософії / І.В. Бичко. – К. : Либідь, 2001. – 656 с.

Бичко І.В., Бичко А.К., Бузький М.П. та ін. Філософія / І.В. Бичко. – К. : Либідь, 1994. – 574 с.

Вандишев В.М. Философия. Ч.1. Историко-философское введение: Конспект лекций / В.М. Вандишев. – Суми : Вид-во СумДУ, 2000. – 180 с.

Вандишев В.М. Философия. Ч.2. Антропология. Гносеология. Социология: Конспект лекций / В.М. Вандишев. – Суми, 2000. – 200 с.

Вандишев В.М. Философия. Экскурс в историю учений и понятий: Конспект лекций / В.М. Вандишев. – Суми: ВВП «Мрія-1» ЛТД, 1996. – 316 с.

Волинка Г. та ін. Вступ до філософії / Волинка Г. – К. : Вища школа, 1999. – 234 с.

Гегель Г. Энциклопедия философских наук / Г. Гегель. – М. : Мысль, 1975. – 695 с.

Герасимчук А. Курс лекцій з філософії / А. Герасимчук, З. Тимошенко. – К., 2002. – 422 с.

- Заїченко Г.А. та ін. Філософія / Г.А. Заїченко. – К. : Вища школа, 1995. – 455 с.
- Історія філософії / А.К. Бичко, І.В. Бичко, В.Г. Табачковський. – К. : Либідь, 2001. – 355 с.
- Ильин В.В. Философия / В.В. Ильин – М. : Академический Проект, 1999. – 386с.
- Краткий философский словарь / Отв. ред. А. Алексеев. – М. : Проспект, 2008. – 496 с.
- Кузнецов В. Философия / В. Кузнецов, И. Кузнецова, В. Миронов, К. Момджя. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 519 с.
- Нестеренко В.Г. Вступ до філософії: Онтологія людини / В.Г. Нестеренко. – К. : Абрис, 1995. – 335 с.
- Новейший философский словарь / Сост. А. Грицанов. – Минск, 1998. – 896 с.
- Огородник І.В., Огородник В.В. Історія філософської думки в Україні // І.В. Огородник, / В.В. Огородник. – К. : Т-во «Знання», КОО, 1999. – 543 с.
- Петрушенко, В. Л. Філософія / В. Л. Петрушенко. – Львів : Новий Світ – 2008. – 506 с.
- Татаркевич В. Історія філософії в 3-х т. / В. Татаркевич. – Львів, 1997. – 230 с.
- Філософія / Л.В. Губерський, І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко, В.П. Розумний та ін.; За ред. І.Ф. Надольного. – К. : Вікар, 2004. – 516 с.
- Філософський словник. За ред. В.І. Шинкарука. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
- Філософія / Андрущенко В.П., Волович В.І., Горlach М.І., Головченко Г.Т., Губерський Л.В., Єфімець О.П., Кремень В.Г. Підберезський М.К., Рибалко В.К. / За ред. М.І. Горlachа, В.Г. Кременя, В.К. Рибалка. – Харків : Консум, 2001. – 671 с.
- Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – К.: 1999. – 309 с.
- Ярошовець В. Історія філософії: Підручник / В. Ярошовець, І. Бичко, В. Бугров та ін.; за ред. В. Ярошовця. – К. : Вид. ПАРАПАН, 2002. – 345 с.
- Ящук Т. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник / Т. Ящук. – К.: Либідь, 2004. – 536 с.
- Допоміжна
- Абдеев Р.Ф. Философия информационной цивилизации / Р.Ф. Абдеев. – М., 1994. – 336 с.
- Андреев И.Л. Осторожно с часами истории! Методологические проблемы социального процесса / И.Л. Андреев // Вопросы философии. – 1998. – №9. – С. 38.
- Андрущенко В. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія / В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. – К. : Генеза, 2006. – 656 с.
- Арцишевский Р.А. Мирозрение: сущность, специфика, развитие / Р.А. Арцишевский. – Львов, 1986. – 197 с.

- Бранский В.П. Теоретические основания социальной синергетики / В.П. Бранский // Вопросы философии. – 2000. – № 4. – С. 112.
- Введение в философию / Под общей ред. И.Т. Фролова. В 2 ч. М. : Политиздат, 1989. – 230 с.
- Горський В.С. Історія української філософії / В.С. Горський. – К. : Наукова думка, 1996. – 286 с.
- Гулыга А.В. Немецкая классическая философия / А.В. Гулыга. – М. : Рольф, 2001. – 416 с.
- Жильсон Э. Разум и Откровение в средние века. / Э. Жильсон // Богословие в культуре Средневековья. – К., 1992. – С.34
- Історія філософії на Україні. – У 3 т. – Т. 1 / В.М. Нічик, В.С. Горський, М.В.Попович, Б.О.Лобовик, В.О. Зоц. – К. : Наукова думка, 1987. – 399 с.
- Історія філософії України / М.Ф. Тарасенко і ін. – К. : Либідь, 1994. – 416 с.
- Кутирєв В.О. Людина і світ: три парадигми взаємодії / В.О. Кутирєв // Філософська і соціологічна думка. – 1991. – №7. – С.56
- Мамардашвілі М. Називати речі своїми іменами / М. Мамардашвілі // Філософські студії. – 1993. – № 1. – С.23
- Огородник І.В., Русин М.Ю. Українська філософія в іменах / І.В. Огородник, М.Ю. Русин. – К. : Либідь, 1997. – 327 с.
- Попович М. Що таке філософія? / М. Попович // Філософська думка. – 2006. – № 1. – С.23
- Семенюк Є.П., Мельник В.П. Філософія сучасної науки і техніки / Є.П. Семенюк, В.П. Мельник. – Львів : Світ: 2006. – 152 с.
- Татаркевич В. Історія філософії в 3-х т. / В. Татаркевич. – Львів, 1997. – 230 с.
- Трубников Н.Н. Время человеческого бытия / Н.Н. Трубников. – М. : Мысль, 1987. – 255 с.
- Федів Ю.А., Мозкова Н.Г. Історія Української філософії / Ю.А. Федів, Н.Г. Мозкова. – К. : Україна, 2001. – 510 с.
- Философия / Под ред. Г.В. Андрейченко, В.Д. Грачева. – Ставрополь: Изд-во СГУ, 2001. – 245 с.
- Фрейд З. Психология бессознательного / З. Фрейд. – М. : Просвещение, 1990. – 448 с.
- Фром Э. Психоанализ и этика / Э. Фром. – М. : Республика, 1993. – 415 с.
- Шопенгауер А. Свобода воли и нравственность / А. Шопенгауер // Філософська і соціологічна думка. – 1992. – № 12. – С.45
- Ярошовець В. Історія філософії: Словник / За заг. ред. В. Ярошовця. – К. : Знання України, 2005. – 1200 с.
- Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс. – М. : Политиздат, 1991. – 527 с.

14. Інформаційні ресурси

- Артюнов В.Х., Свінціцький В.М. Філософія глобальних проблем сучасності / В.Х. Артюнов, В.М. Свінціцький: Навчальний посібник. - [Електронний

ресурс]. - К.: КНЕУ, 2003. - 90 с. - Режим доступу: http://ualib.com.ua/b_144.html

Бойченко І.В. Філософія історії / І.В. Бойченко: підруч. для вищ. навч. закл. - [Електронний ресурс]. - К.: Знання, 2000. - 724 с. - Режим доступу: http://libfree.com/149170412-filosofiyafilosofiya_istoriyi.html

Васильєв В. Філософія / В. Васильєв: Учебник для вузов. [Електронний ресурс]. - М.: Академический Проект, 2005. - Режим доступа: http://royallib.com/book/vasilev_v/istoriya_filosofii_uchebnik_dlya_vuzov.html

Гатальська С.М. Філософія культури / С.М. Гатальська. - [Електронний ресурс]. - К.: Либідь, 2005. - 328 с. - Режим доступу: http://libfree.com/134399148-filosofiyafilosofiya_kulturi__gatalska_cm.html

Кремень В.Г. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В.Г. Кремень, В. В. Ільїн. - [Електронний ресурс]. - К.: Книга, 2005. - 528 с. - Режим доступу: <http://studentbooks.com.ua/content/view/1356/1/>

Касьян В.І. Філософія / В.І. Касьян. - [Електронний ресурс]. - К.: Знання, 2008. - 347 с. - Режим доступу: http://libfree.com/125922051-filosofiyafilosofiya__kasyan_vi.html

Огородник І.В. Історія філософської думки в Україні / І.В. Огородник [Електронний ресурс]. - К.: Вища школа; Т-во «Знання», КОО, 1999. - 543 с. - Режим доступу: http://libfree.com/174683975-filosofiyaistoriya_filosofskoyi_dumki_v_ukrayini__ogorodnik_iv.html

Сидоренко О.П. Філософія / О.П. Сидоренко. [Електронний ресурс]. - К.: Знання, 2009. - 891 с. - Режим доступа: http://libfree.com/168444699-filosofiyafilosofiya__sidorenko_op.html

Філософія: Учебник / Под ред. А. Ф. Зотова, В.В. Миронова А.В. Разина: [Електронний ресурс]. - М.: Академический Проект; Трикста, 2004.— 688 с. - Режим доступа: <chrome-extension://oemmnadbldboiebfnladdacbdadm/http://yanko.lib.ru/books/philosoph/philosophy>

Філософія: [Електронний ресурс]. - Учебник для вузов / Под общ. ред. В. В. Миронова - М., 2005. - Режим доступа: http://bookz.ru/authors/vladimir-mironov/filosofi_867/1-filosofi_867.html